

Prof. zw. dr hab. Wiesław Ambrozik

Wydział Studiów Edukacyjnych UAM

w Poznaniu

Recenzja

dorobku naukowego i rozprawy habilitacyjnej Dra Pawła Szczepaniaka n.t.: „*Sprawiedliwość naprawcza w resocjalizacji więźniów*” (Uniwersytet Warszawski, Instytut Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji, Warszawa 2016, ss. 452) wykonana dla Rady Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego

Dr Paweł Szczepaniak ukończył studia magisterskie w zakresie pedagogiki specjalnej (specjalność: resocjalizacja) na Wydziale Filozoficzno – Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego w 1980 r. Stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki uzyskał w 2000 roku w oparciu o pracę „*Pedagogiczna efektywność oddziaływań penitencjarnych wobec skazanych odbywających karę pozbawienia wolności*” (promotor: Prof. dr hab. Andrzej Bałandynowicz), nadany przez Radę Wydziału Nauk o Wychowaniu Uniwersytetu Łódzkiego. Od 1 października 2000 roku dr Paweł Szczepaniak związany jest etatowo z Instytutem Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie zatrudniony jest do dnia dzisiejszego w charakterze adiunkta. Jego wcześniejsza kariera zawodowa związana była ze Służbą Więzienną, m.in. w roli wykładowcy w Centralnym Ośrodku Szkolenia Służby Więziennej w Kaliszu.

Ocena aktywności naukowej

Dorobek naukowy dra Pawła Szczepaniak jest niewątpliwie obszerny ilościowo. Składają się na niego: 2 monografie autorskie, w tym rozprawa habilitacyjna i opublikowana praca doktorska, 6 prac zbiorowych w większości współredagowanych (1 redagowana) przez Habilitanta, 14 artykułów i opracowań w czasopiśmie naukowych lub wydawnictwach

ciągłych, 57 w materiałach pokonferencyjnych i pracach zbiorowych (w tym w 5 z listy ERIH lub JRC) oraz 8 recenzji. Habilitant przedłożył przy tym do oceny, obok wskazanych monografii autorskich, 34 artykuły i opracowania (w tym 4 artykuły umieszczone w czasopismach naukowych o ogólnopolskim zasięgu) publikowane z reguły w pracach zbiorowych i materiałach pokonferencyjnych (w tym w pracach redagowanych bądź współredagowanych przez Habilitanta). Wskaźniki dokonań naukowych podanych przez Habilitanta, przedstawiają się następująco: sumaryczny impact factor według listy JCR – brak; liczba cytowań publikacji według bazy WoS: na podstawie The Publish or Perish. Query date: 2016-0609, Papers:26, Citations: 56, Years: 21, Cites/year: 2.67, Cites/paper 2.13/2.0/2 (mean/median/mode), Cites/autor: 39.17, Cites/autor/year: 1,86, Papers/autor 23.28, Autors/paper: 1.38/1.0/1 (mean/median/mode; Indeks Hirscha w/g bazy WoS na podstawie The Publish or Perish: Query date: 2016-06-09, g-index 3(54%), e-index: 4,36, hc-index: 2, hI-index:1.50, hI-norm: 3, hI-annuual: 0.14, hm-index:2.25, AW-index: 2.14, AWCR: 458, AWCRpA: 3.26, Hirsh a=6.22,m=0.14,Contemporary ac=4.50.

W całym dotychczasowym dorobku publikacyjnym dra P. Szczepaniaka dają się wyodrębnić (zgodnie z wskazaniem Autora) trzy obszary zainteresowań, wokół których koncentrowała się Jego dotychczasowa aktywność naukowa. Określić je można jako : 1) wybrane problemy współczesnej pedagogiki resocjalizacyjnej i penitencjarnej, 2) polski system penitencjarny i jego normatywno – organizacyjne podstawy funkcjonowania , 3) koncepcja sprawiedliwości naprawczej wraz z mediacją po wyroku w procesie resocjalizacji skazanych.

Przedmiotem pierwszego obszaru zainteresowań badawczych Habilitanta pozostają dość rozproszone w czasie i tematycznie problemy, takie jak narastające zjawisko nieprzystosowania społecznego, marginalizacji i wykluczenia społecznego, ale i także przymusu społecznego, przemocy i agresji oraz leżący u podłoża tego typu zachowań strach i lęk. Są to niewątpliwie zjawiska, które w coraz szerszym zakresie dotyczą współczesnego człowieka, ale i również coraz liczniejsze kręgi społeczne, a wręcz całe państwa czy nacje. Stanowi to – jak słusznie zauważa Autor – swoiste wyzwanie dla współczesnej pedagogiki, w tym w szczególności dla pedagogiki resocjalizacyjnej czy penitencjarnej i obecnych w niej nurtów zarówno korekcyjno – terapeutycznych, jak i reintegracyjnych. Wskazana tu problematyka zaowocowała kilkoma, raczej sygnałnymi i odtwórczymi publikacjami w pracach zbiorowych, a mianowicie: „*Czym skorupka za młodu nasiąknie*”. *Przestrogi i nadzieje resocjalizacji* W: *Być dzieckiem i przetrwać*, red. B. Głowacka, L. Pytko, Wyd.

Krajowy Komitet Wychowania Resocjalizacyjnego, Warszawa 2001, s. 102-117; *Znaki czasu: marginalizacja i wykluczenie społeczne*, W: Dewiacyjne aspekty współczesnego świata. Przejawy-zapobieganie-terapia, red. M. Pyrkosz, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2004, s. 31-46; *Rola samowychowania w rozwoju dziecka zagrożonego*, Opieka – Wychowanie – Terapia, Warszawa nr 3-4/2206, s.5-16; *Kierowanie własnym rozwojem w czasie odbywania kary pozbawienia wolności*, W: Więziennictwo na początku XXI wieku. III Polski Kongres Penitencjarny, red. T. Bulenda, W. Knap, Z. Lasocik, IPSiR UW Warszawa 2007, s. 237-258; *Znaczenie pojęcia terapii w pedagogice specjalnej*, W: Terapia w resocjalizacji . Część I ujęcie teoretyczne, red. A. Rejzner, P. Szczepaniak, Warszawa : Wyd. Żak 2009, s. 107-121.

W charakteryzowanym tu obszarze mieszczą się również już zdecydowanie bardziej rozwinięte i zwarte tematycznie publikacje poświęcone tożsamości pedagogiki penitencjarnej jako subdyscypliny pedagogiki resocjalizacyjnej. Autor serią kilku artykułów kreśli aksjologiczne, teleologiczne, teoretyczne oraz metodyczne podstawy tej dyscypliny, ukazuje jej rozwój, ale i również obecne w niej koncepcje resocjalizacji osadzonych, budowane z reguły na powszechnie znanych dokonaniach współczesnej pedagogiki społecznej i pracy socjalnej. Charakteryzowany obszar ilustrują następujące publikacje: *W sprawie tożsamości pedagogiki penitencjarnej*, W: Nauki pedagogiczne we współczesnej humanistyce, red. M. Pyrkosz, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2002, s. 102-118; *Wybrane problemy pedagogiki penitencjarnej w świetle dorobku warszawskiej szkoły pedagogiki resocjalizacyjnej*; W: Czesław Czapów 1925-1980. Świadectwa trzech pokoleń, red. W. Kaczyńska, UW IPSiR, Warszawa 2003, s. 332-354; *Kierunki rozwoju pedagogiki penitencjarnej*, W: Postępy resocjalizacji i profilaktyki społecznej, red. A. Rejzner, UW IPSiR , Warszawa 2007, s. 37-58; *Pedagogika penitencjarna - przegląd problemów*, W: Profilaktyka społeczna i resocjalizacja, red. J. Kwaśniewski UW IPSiR, Warszawa 2008, s. 7-34; *Konteksty pedagogiki penitencjarnej*, Resocjalizacja Polska nr 2/2011, s. 109-131; *Pedagogika resocjalizacyjna i penitencjarna w nurtach reintegracji społecznej*, Profilaktyka społeczna i resocjalizacja w nurtach inkluzji. Doświadczenia, problemy, perspektywy międzynarodowe, red. B. Jezierska, A. Rejzner, P. Szczepaniak, A Szycówka, UW IPSiR, Warszawa 2013, s. 166-188; *Pedagogika penitencjarna a kara pozbawienia wolności – wybrane zagadnienia metodyki oddziaływania penitencjarnego*, W: Polski system penitencjarny, red. P. Szczepaniak, Forum Penitencjarne 2013, s173-186. Opracowania te odwołują się zasadniczo do tradycyjnie już przywoływanych w rozwoju pedagogiki resocjalizacyjnej i wyodrębniającej się z niej pedagogiki penitencjarnej wątków teoretycznych i metodycznych,

odnoszących się do specyfiki toczącego się procesu resocjalizacji w warunkach izolacji społecznej, zasadniczo nie sprzyjającego procesowi readaptacji czy reintegracji społecznej. Wskazane tu dokonania Habilitanta stanowią, na tle pozostałego Jego dorobku, właściwie jedyny wkład w rozwój pedagogiki. Dalsza droga Jego rozwoju znacząca kolejnymi obszarami zainteresowań badawczych już zdecydowanie bardziej kieruje się ku polityce karnej i penitencjarystyce jako dziedzinie prawa.

W tejże samej perspektywie teoretycznej przedstawia się także drugi z kolei obszar zainteresowań naukowych Dra Pawła Szczepaniaka. Stanowią o jego kształcie publikacje opisujące polski system penitencjarny, jego podstawy prawno – organizacyjne, zakładane cele i funkcje, bazę materialną i kadre oraz metody i środki oddziaływania penitencjarnego. Zapoczątkowały wskazane zainteresowania studia i badania podjęte przez Habilitanta na etapie przygotowywania rozprawy doktorskiej, które zwieńczone zostały monografią powstałą w oparciu o wspomnianą pracę i zatytułowaną: *Kara pozbawienia wolności a wychowanie*. Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk i Instytut Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji UW, Kalisz - Warszawa 2003, ss. 477. Autor podejmuje w tej pracy problem wychowawczej funkcji kary pozbawienia wolności oraz efektywności form jej wykonywania w opinii rozmaitych kategorii osadzonych i funkcjonariuszy służby więziennej. Charakterystycznym rysem tej monografii, podobnie jak i kolejnej - tym razem redagowanej przez Habilitanta - pracy zbiorowej (*Polski system penitencjarny. Ujęcie integralno – kulturowe*, red. P. Szczepaniak, IPSiR Warszawa 2013), pozostaje zdecydowanie dominujące prawno – kryminologiczne, a nie pedagogiczne ujęcie wychowawczych funkcji kary pozbawienia wolności i zasad jej wykonywania w polskim systemie penitencjarnym. W podobnym zresztą ujęciu pozostają kolejne publikacje Habilitanta mieszczące się w tym obszarze zainteresowań, a dotyczące m.in.: organizacji i zarządzania więziennictwem w aspektach ekologicznym, materialnym i społeczno – prawnym, roli i zadań personelu więziennego, metodyki wykonywania kary pozbawienia wolności i wreszcie współpracy więziennictwa z innymi służbami i komponentami społeczeństwa. Oto przykładowe publikacje prezentujące wskazane dokonania: *Niektóre aspekty wpływu ekologicznych, społecznych i kulturowych czynników na organizację i zarządzanie więzieniem*, W: Problemy organizacji i zarządzania więzieniem. Materiały II Krajowego Sympozjum Penitencjarnego, red. W. Ambrozik, P. Stępnia, Poznań - Kalisz - Warszawa 1999, s. 137-163; *Przymus i przemoc a organizacja i zarządzanie więzieniem*, W: Profilaktyka Społeczna i resocjalizacja, red. J. Kwaśniewski, Prace IPSiR UW, t.17, Warszawa 2011, s. 25-51; *Charakterystyka*

systemu edukacji personelu więziennego w Polsce w świetle nowelizacji ustawy o SW i przepisów wykonawczych oraz wprowadzonych reform, W: Polski system penitencjarny. Ujęcie integralno - kulturowe, red. P. Szczepaniak, Warszawa 2013, s. 273-284; *Metodyczne aspekty oddziaływania na więźniów*, W: System penitencjarny i postpenitencjarny w Polsce, red. T. Bulenda, R. Musidłowski, Wyd. Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2003, s.250-273; *Możliwości i problemy we współpracy służb: socjalnej i penitencjarnej*, W: Ćwiczenia z polityki społecznej, red. A. Rejzner, Instytut Rozwoju Służb Społecznych, Warszawa 2007, s. 48-63; *Instytucjonalizowanie form inkluzji społecznej na przykładzie Urzędu Probacji i Więziennictwa*, W: Humanistyczne inspiracje edukacji inkluzyjnej, red. S. Sobczak, B. Bocian-Waszkiewicz, N. Niewęglowska, Siedlce 2014, s. 377-413

Trzecim obszarem zainteresowań dra Pawła Szczepaniaka to sposoby wykonywania kary w oparciu o koncepcję sprawiedliwości naprawczej ze szczególnym zwróceniem uwagi na ideę mediacji po wyroku. W powstałych w ramach tego obszaru publikacjach, Autor formułuje szereg w pełni uzasadnionych rozwiązań normatywnych odnośnie możliwości szerokiego stosowania w naszym systemie penitencjarnym wyrastającej z paradygmatu sprawiedliwości naprawczej koncepcji mediacji po wyroku. Autor słusznie zresztą zauważa, że w kontekście zachodzących przemian społecznych – gospodarczych, a także niebywałego wręcz postępu w zakresie rozwoju nauk społecznych, obecny kształt założeń przypisywanych systemowi penitencjarnemu, jak i sposób jego funkcjonowania, zupełnie nie przystaje do wymogów współczesności. Nasuwa się jednak w tym miejscu pytanie czy koncepcja sprawiedliwości naprawczej i mieszcząca się w niej idea mediacji po wyroku rzeczywiście jest w stanie zmienić tenże system i uczynić go bardziej skutecznym w przypisywanych mu funkcjach resocjalizacyjno - readaptacyjnych. W charakteryzowanym tu obszarze Habilitant ulokował także swoją rozprawę habilitacyjną, którą poprzedziło kilka artykułów, wśród których na szczególną uwagę wydają się zasługiwać: *Mediacja po wyroku – w stronę sprawiedliwości naprawczej*, Mediator nr 24 (1/2003), s. 57-70; *Sprawiedliwość naprawcza wobec kary pozbawienia wolności*, W : Księga jubileuszowa poświęcona Prof. Teodorowi Szymanowskiemu, red. I. Rzeplińska, A. Rzepliński, M. Niełacznna, P. Wiktorska, Warszawa; Wyd. Kluwer Business 2013, s. 380-406; *Mediacje po wyroku w Polsce na tle standardów międzynarodowych*, W: Reformy prawa karnego, red. J. Utrat – Milecki, Warszawa 2013, s. 248-272.

Spoglądając całościowo na scharakteryzowany tu dorobek naukowy poprzedzający przedłożoną do oceny rozprawę habilitacyjną, należy niewątpliwie stwierdzić, że przedstawia

on dość spójną problematykę, będącą niemal wyłącznie pokłosem studiów i metaanaliz, a nie efektem badań empirycznych, prowadzonych zwłaszcza w oparciu o przyjęte podstawy teoretyczno – metodologiczne oraz wynikając z nich procedury badawcze typowe dla nauk społecznych i pedagogiki jako nauki prakseologicznej w szczególności. Podejmowana zresztą w prezentowanych publikacjach problematyka jedynie w pierwszym z wymienionych obszarów zainteresowań Habilitanta mieści się w pedagogice. Pozostałe obszary zainteresowań dra Pawła Szczepaniaka już zdecydowanie dryfują w kierunku penitencjarystyki jako dziedziny prawa oraz polityki penitencjarnej, aniżeli w obszar pedagogiki w ogóle i pedagogiki resocjalizacyjnej w szczególności.

Przejawianą aktywność naukową dra Pawła Szczepaniaka wzbogaca ponadto czynne uczestnictwo w ponad 30 międzynarodowych i krajowych konferencjach naukowych poświęconych głównie współczesnym zagrożeniom społecznym, problemom penitencjarystyki oraz sprawiedliwości naprawczej, a także udział w kilkunastu programach, projektach badawczych i zagranicznych wizytach studyjnych.

Równie aktywną pozostaje działalność dydaktyczna i popularyzatorska Habilitanta. Obok realizowanych obowiązków dydaktycznych jako nauczyciela akademickiego, podejmuje liczne działania eksperckie, a także popularyzujące osiągnięcia nauki. Jest członkiem kilku międzynarodowych i krajowych organizacji zawodowych i naukowych, m. in. Polskiego Towarzystwa Penitencjarnego, Stowarzyszenia Mediatorów „Pro Consensu”, Kaliskiego Towarzystwa Naukowego.

Ocena rozprawy habilitacyjnej

Przedłożona przez dra Pawła Szczepaniaka praca n.t. *„Sprawiedliwość naprawcza w resocjalizacji więźniów”*, Instytut Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji UW, Warszawa 2016, ss. 452, stanowi niewątpliwie w Jego dotychczasowym dorobku naukowym osiągnięcie najpoważniejsze. Autor przedmiotem tej monografii uczynił wyrastający z idei sprawiedliwości naprawczej problem mediacji po wyroku, która Jego zdaniem zasługuje na to, aby stać się istotnym, a często dziś zupełnie pomijanym, celem oddziaływania resocjalizacyjnego, podejmowanego zwłaszcza wobec osadzonych w zakładach karnych. Nie rozwiązana bowiem kwestia towarzysząca zjawisku przestępczości pozostaje problem konfliktu, jaki w konsekwencji tego typu zachowań pojawia się pomiędzy sprawcą

przestępstwa i jego ofiarą, a który często pozostaje nie zauważany ani poprzez działający wymiar sprawiedliwości, ani też poprzez funkcjonujące systemy kompensacyjno – wspierające, terapeutyczno-rehabilitacyjne, resocjalizacyjne, itp. Walorem niniejszej rozprawy jest bez wątpienia to, że uczyniono jej przedmiotem próbę całościowego, w miarę syntetycznego opisu koncepcji sprawiedliwości naprawczej jako sposobu rozwiązywania konfliktu karnego pomiędzy stronami dotkniętymi przestępstwem, a w szczególności wywiedzionej z tej idei mediacji po wyroku (w więzieniu) między przestępcą i jego ofiarą, wraz z propozycją modelowych rozwiązań wprowadzających tę ideę w obszar współczesnej polityki penitencjarnej. Autor z dużą starannością dokonał przeglądu obszernej, głównie prawniczej i kryminologicznej, literatury przedmiotu, co znalazło swoje odzwierciedlenie w logicznie i wyczerpująco skonstruowanej strukturze rozprawy. Składa się ona z dziewięciu rozdziałów, poprzedzonych wstępem, a zwieńczonych zakończeniem i bogatą bibliografią.

We *Wstępie* Autor koncentruje się głównie na sformułowaniu podstawowych pytań i założeń, jakie przyświecały mu przy podjęciu wskazanego problemu oraz posłużyły mu głównie do opisu dyskusji toczących się wokół idei sprawiedliwości, a także które legły u podstaw przeprowadzonych metanaliz służących opracowaniu stosowanych rozwiązań modelowych. Rozprawa niniejsza pozostaje więc typową monografią nie tyle weryfikującą podjęty problem, a jedynie syntetyzującą rozproszone w literaturze poglądy na temat resocjalizacyjnych wymiarów mediacji po wyroku oraz potrzeby i możliwości wdrożenia jej do praktyki penitencjarnej.

Rozdział I – „*Koncepcje sprawiedliwości*” - poświęcony został zasadniczo wyjaśnieniu podstawowych kategorii pojęciowych, głównie pojęciu sprawiedliwości i jej poczuciu oraz karze i jej rozumieniu w prawie i w naukach o wychowaniu. To ostatnie ujęcie zostało jednak zaprezentowane w dość tradycyjnej perspektywie i w oparciu o nieco już przestarzałą literaturę, a problem wydaje się dość istotny zwłaszcza w kontekście dominujących we współczesnych systemach resocjalizacyjnych, a szczególnie penitencjarnych, kryminologiczno – prawniczych ujęć pojęcia kary.

W rozdziale II z kolei – „*Sprawiedliwość naprawcza a penitencjarystyka*” - Autor koncentruje się szczególnie na ukazaniu możliwości normatywnych i metodycznych zastosowania koncepcji sprawiedliwości naprawczej w wykonywaniu kary pozbawienia wolności. W konsekwencji podjętych analiz Habilitant wskazuje na daleko idące ograniczenia naszego rodzimego systemu penitencjarnego odnośnie możliwości realnego

wykorzystania w wykonywaniu kary pozbawienia wolności koncepcji sprawiedliwości naprawczej, które zresztą słusznie wiąże z równie zachowawczym postrzeganiem funkcji resocjalizacyjnych temu systemowi przypisywanych przez ustawodawcę. Istotnym uzupełnieniem podjętych tu rozważań jest krótki rozdział III – „*Przemiany tradycyjnego wymiaru sprawiedliwości - w kierunku sprawiedliwości naprawczej*”- ukazujący w perspektywie socjo – historycznej rozwój analizowanej koncepcji, ze szczególnym uwzględnieniem formalno - prawnych zasad mediacji po wyroku wprowadzonych do naszego prawa karnego wykonawczego.

Rozdział IV zatytułowany – „*Paradygmat sprawiedliwości naprawczej*” – poświęcony natomiast został ukazaniu podstaw formowania się koncepcji sprawiedliwości naprawczej, co zresztą uczynił Autor w sposób bardzo rzetelny, kreśląc zarówno jego prawnokryminologiczne, teleologiczne i filozoficzne podłoże, jak i metodyczne doświadczenia. Rozważania te zwieńczone zostały analizą SWOT sprawiedliwości naprawczej oraz opisem możliwych modeli koegzystencji pomiędzy analizowanym paradygmatem, a funkcjonującym systemem wymiaru sprawiedliwości karnej.

Rozdział V – „*Przegląd wyników badań nad efektywnością sprawiedliwości naprawczej i mediacji po wyroku*” – prezentuje zgodnie z tytułem zaczerpnięte z literatury opisy dość rozproszonych badań zagranicznych i naszych rodzimych oraz ich wyników nad efektami stosowania analizowanej koncepcji. W celu jednak ich uporządkowania, a przede wszystkim porównania i wyartykułowania odpowiednich uogólnień, Autor posłużył się elementami metaanalizy. Przytoczone wyniki badań niewątpliwie dostarczają interesujących, aczkolwiek słabo usystematyzowanych danych i opinii odnośnie stosowania mediacji w procesach karnych, w tym i mediacji po wyroku oraz ich efektywności. Podobnie również prezentują się dane o polskich badaniach nad wykorzystywaniem mediacji w sprawach karnych, a przy tym wyrażane opinie przez bezpośrednich i pośrednich uczestników mediacji po wyroku, a więc skazanych, ich ofiar, mediatorów oraz sędziów i prokuratorów.

Z kolei w rozdziale VI zatytułowanym – „*Pedagogika resocjalizacyjna i penitencjarna a sprawiedliwość naprawcza*” – Habilitant postawił sobie za cel wydobycie z koncepcji sprawiedliwości naprawczej jej aspektów wychowawczych czy resocjalizacyjnych, które mogą się pojawić zwłaszcza w płaszczyźnie (re)konstruowanych relacji społecznych pomiędzy sprawcą przestępstwa a jego ofiarą. Zamiarem Autora stało się przy tym ukazanie powiązań pomiędzy pedagogiką resocjalizacyjną i penitencjarną, a koncepcją sprawiedliwości

naprawczej, a w szczególności wskazanie na możliwości wykorzystania idei i metodyki mediacji po wyroku w procesie społecznej readaptacji przestępców odbywających karę pozbawienia wolności. Autor przy okazji podjętych w tym rozdziale analiz odwołuje się zasadniczo do dość tradycyjnych koncepcji pedagogiki resocjalizacyjnej i ich autorów, budowanych głównie w oparciu o behawioralne koncepcje poprawy prawnej i moralnej, które zresztą dominują w dzisiejszych systemach wymiaru sprawiedliwości. Nic więc dziwnego, że obecne we współczesnej pedagogice resocjalizacyjnej czy też korekcyjnej (bo pod taką raczej nazwą występuje ona w pedagogice światowej) koncepcje oparte na paradygmatach psychologii humanistycznej i kognitywnej, bądź też na socjologicznych paradygmatach społeczeństwa ponowoczesnego, zupełnie nie przystają do tradycyjnie zorientowanych jurystyczno – kryminologicznych systemów wykonywania kary pozbawienia wolności. Prezentowane w tym rozdziale przez Habilitanta związki pomiędzy koncepcją sprawiedliwości naprawczej, a pedagogiką resocjalizacyjną czy penitencjarną taką właśnie behawioralną wizję korekcji zachowań czy relacji społecznych preferują. A przecież zarówno z koncepcji sprawiedliwości naprawczej, jak i ze współczesnych nurtów pedagogiki resocjalizacyjnej i nauk z nią współdziałających wydobyć można zdecydowanie bardziej kreujące i resocjalizujące metody kształtujące osobowość społeczną przestępcy. „Prawo – jak stwierdza M. Porowski – jest wszak podstawowym instrumentem ujawniania osób niedostosowanych społecznie i tylko ono może, z formalnego punktu widzenia, uprawnić ich przymusową resocjalizację. Aczkolwiek nie przesądza technik resocjalizacji, jednak wskazuje dopuszczalne środki i organizuje warunki do ich realizacji”¹. Niestety funkcjonowanie współczesnych wymiarów sprawiedliwości wydaje się nie spełniać powyższej zasady. Równie też zachowawczą i izolacyjną funkcję resocjalizacyjną wydaje się spełniać prezentowana w niniejszej rozprawie koncepcja sprawiedliwości naprawczej.

Kontynuacją treści poprzedniego rozdziału pozostają zasadniczo również rozdziały VII, VIII i IX, które stanowią rozbudowaną część wnioskową pracy wraz szeregiem postulatów odnośnie modyfikowania polskiego systemu penitencjarnego z udziałem rozwiązań wynikających z koncepcji sprawiedliwości naprawczej. I tak w rozdziale VII – „*Synteza – model oddziaływań penitencjarnych w oparciu na sprawiedliwości naprawczej*”, Autor wychodząc od podstawowych pojęć pedagogiki penitencjarnej - kary i pokuty, kreśli nie tyle funkcjonalny model oddziaływań penitencjarnych przy zastosowaniu założeń

¹ M. Porowski, *Resocjalizacja w aspekcie penologicznym*, Wł. Polska myśl resocjalizacyjna. Wybór tekstów, oprac. K. Sawicka, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 1993, s. 155.

sprawiedliwości naprawczej, ile modelowe powiązanie tejże pedagogiki z analizowaną koncepcją, poprzez zbieżną interpretację podstawowych pojęć te obszary wiedzy i praktyki stanowiące. Postulaty te w moim przekonaniu zamykają zarówno ideę mediacji po wyroku, jak i pedagogikę penitencjarną (resocjalizacyjną) w okowach tradycyjnego behawioryzmu.

W rozdziale VIII – *Sprawiedliwość naprawcza – w stronę społeczeństwa (otwartego) obywatelskiego*” - Habilitant wydobywa z kolei z istoty i założeń sprawiedliwości naprawczej tkwiące w niej wątki pojednania, reintegracji i społecznego włączenia jednostki wykolejonej przestępczo i skazanej do uczestnictwa w życiu społeczeństwa. Niewątpliwie odpowiednio rozwinięta koncepcja sprawiedliwości naprawczej właśnie w duchu współczesnej pedagogiki resocjalizacyjnej (korekcyjnej) czy też pedagogiki społecznej i pracy socjalnej takie szanse z pewnością stwarza. Z całą pewnością sformułowane przez Habilitanta w tym rozdziale postulaty są ze wszech miar słuszne. Problem jednak bardziej wydaje się tkwić w tym, czy tkwiący w zachowawczych koncepcjach jurystyczno – kryminologicznych nasz system penitencjarny, zdolny będzie owe idee społecznej reintegracji i inkluzyjności włączyć do praktyki swego funkcjonowania. Zawarte w rozdziale IX – *Przykłady mediacji w więzieniu zakończonych sukcesem – dobre praktyki i możliwości dalszego rozwoju mediacji po wyroku* - właśnie takie modelowe rozwiązania sprawiedliwości naprawczej Autor przytacza na przykładzie belgijskiego i węgierskiego więziennictwa. Czy możliwym jednak jest, aby w polskim więziennictwie mediacja po wyroku znalazła należne jej miejsce, tego Autor nie precyzuje i nie prognozuje, a jedynie sporządza stosowną listę zaleceń ułatwiających jej wprowadzenie.

Pracę wieńczy *Zakończenie* – stanowiące syntetyczne przedstawienie omówionych w pracy związków pomiędzy sprawiedliwością naprawczą a resocjalizacją więźniów, z równoczesnym wskazaniem na możliwości odpowiednich rozwiązań głównie w obszarze realizowanej polityki penitencjarnej.

Lektura niniejszej rozprawy niewątpliwie przekonuje, że przedłożona przez Dra Pawła Szczepaniak rozprawa habilitacyjna swoim zakresem i wielkością podejmowanych wątków przedstawia dzieło wskazujące na ważny i z pewnością zaniedbany problem badawczy, lokujący się gdzieś na styku prawa, penitencjarystyki, kryminologii, polityki karnej i pedagogiki resocjalizacyjnej (penitencjarnej). Habilitant jest przy tym świadomy interdyscyplinarności i złożoności podejmowanego problemu, ale też będąc z wykształcenia i uprawianego zawodu pedagogiem, dostrzega również w nim istotne walory wychowawcze i

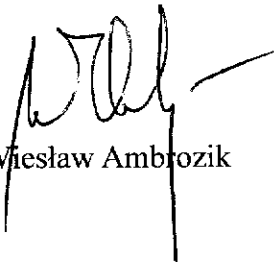
resocjalizacyjne, czemu zresztą daje wyraz w formułowanych przez siebie pytaniach badawczych. Toteż zapewne zdecydowało o tym, że wniosek o przeprowadzenie przewodu habilitacyjnego został złożony na wydziale pedagogicznym. Problemem jednak jest to, że przedłożona do oceny praca osadzona została zdecydowanie bardziej w obszarze polityki karnej (penitencjarnej), z licznymi odwołaniami do prawa i kryminologii, niż w pedagogice. Habilitant wprawdzie próbuje powiązać analizowaną przez siebie koncepcję sprawiedliwości naprawczej z pedagogiką resocjalizacyjną (penitencjarną) oraz z metodyką tego typu oddziaływań, jednak sięga w tym względzie do dość już tradycyjnych w tym względzie koncepcji, wyrastających głównie z behawioryzmu, a pomija równocześnie coraz bardziej obecne i znaczące we współczesnej pedagogice resocjalizacyjnej koncepcje oddziaływań budowane na podstawach bądź to psychologii humanistycznej czy kognitywnej, bądź też w oparciu o współczesne nurty socjologii. W konsekwencji przedkładane przez Autora analizy zasadniczo niczego nowego nie wnoszą ani do pedagogiki penitencjarnej ani też do samej koncepcji sprawiedliwości naprawczej. Proponowane równocześnie przez Autora rozwiązania modelowe sprowadzają się zasadniczo do zbieżnej interpretacji pojęć, a nie do projektowanych rozwiązań funkcjonalnych. Nie podjęcie przy tym przez Habilitanta w ramach analizowanego problemu badań własnych weryfikujących zależności zachodzące pomiędzy wykorzystywanymi w procesie resocjalizacji penitencjarnej formami sprawiedliwości naprawczej a mierzalnymi jego efektami, z pewnością istotnie zubaża niniejszą rozprawę, czyniąc z niej pracę czysto kompilacyjną. Przedstawione z kolei metaanalizy rozmaitych wyników badań nad zastosowaniami sprawiedliwości naprawczej z racji ich odmienności i braku możliwości porównania, zupełnie nie weryfikują analizowanych zależności, a jedynie pełnią w pracy funkcje czysto ilustracyjne.

Podobne uwagi krytyczne należy również sformułować pod adresem pozostałego dorobku Habilitanta. Zdecydowanie bardziej mieści się on w obszarze polityki karnej, penitencjarystyki czy organizacji systemu penitencjarnego, aniżeli pedagogiki resocjalizacyjnej. Pewnym wkładem Autora w rozwój tej dyscypliny pozostają jedynie nieliczne publikacje poświęcone istocie i tożsamości pedagogiki penitencjarnej. Mają one w mojej ocenie dość powierzchowny i dyskusyjny charakter, zwłaszcza, kiedy analizuje się je z perspektywy współczesnych koncepcji resocjalizacji. Potwierdzają również tę orientację badawczą Habilitanta realizowane przez niego w latach 2006 – 2015 projekty badawcze, a także Jego aktywne uczestnictwo w konferencjach naukowych. Jednym słowem cechą całego dorobku naukowego Dra Pawła Szczepaniak pozostają, raczej obrzeża pedagogiki

resocjalizacyjnej aniżeli stanowiące ją dzisiaj problemy. Charakterystyczną cechą całego dorobku naukowego Habilitanta jest też to, że w swoich publikacjach bazuje nie na badaniach własnych, a głównie na metaanalizach rozmaitych badań czy ich opracowań, względnie równie rozproszonych koncepcji czy stanowisk, co w konsekwencji sprawia, że trudno znaleźć w Jego dotychczasowym dorobku przejrzystego warsztatu badawczego, który służyć będzie dalszej samodzielnej działalności badawczej oraz kształceniu kadry naukowej.

Konkluzja

Podniesione w recenzji uwagi krytyczne nie deprecjonują całkowicie ani dotychczasowego dorobku naukowego, ani tym bardziej analiz poświęconych sprawiedliwości naprawczej podjętych przez Dra Pawła Szczepaniaka w rozprawie habilitacyjnej. Mieszczą się one w moim przekonaniu głównie w obszarze polityki karnej czy też penitencjarystyki jako dziedziny prawa, do których to dziedzin wiedzy wydają się wносить nowe i twórcze wątki poznawcze i dlatego też to w tych dyscyplinach winien toczyć niniejszy przewód. Z tego też głównie powodu, że przedstawiony dorobek Habilitanta, jak i Jego rozprawa habilitacyjna zasadniczo nie mieszczą się w pedagogice, ani też nie wnoszą do jej rozwoju znaczących wątków poznawczych, opowiadam się za oddaleniem wniosku Dra Pawła Szczepaniaka o przeprowadzenie przewodu habilitacyjnego we wnioskowanej dyscyplinie.

Wiesław Ambrozik

Poznań, 23.02 2017 r.